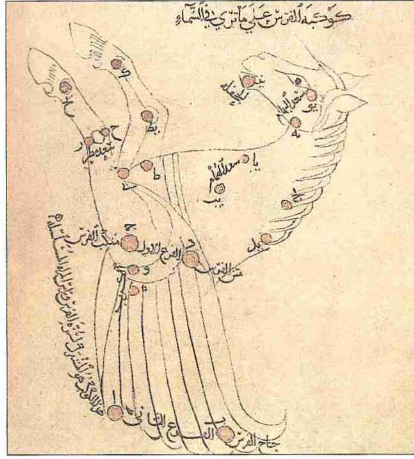
ölçtüğünü, İbn Yûnus ise bu eğimi 23° 33′ 45″ olarak bulduğunu ve onun geometrik ispatlar alanında da büyük bir bilgin olduğunu kaydetmektedir.

Abdurrahman es-Sûfî'nin birçok Batılı astronoma tesir ettiği bilinmektedir. XIII. yüzyılda Castilla-Leon Kralı X. Alfonso'nun hazırlattığı *Libros del Saber de Astronomia* (astronomi bilgisi kitabı) adlı dört kitaptan oluşan İspanyolca ansiklopedi, onun *Kitâbü Şuveri'l-kevâkibi's-sâbite*'siyle diğer müslüman astronomi bilginlerinin eserlerinden alınan bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır. Abdurrahman es-Sûfî'nin bu eseri, *Libros del Saber de Astronomia*'da (Madrit 1863, I, 7-145), *Libros de las Estrellas* (yıldızlar kitabı) başlığı altında ve yalnız tercüme edenlerin adıyla yayımlanmıştır. XVI. yüzyıla ait *Codices Latini Catinenses* adlı astronomi ve astroloji katalogu da onun eserlerinden hareket edilerek kaleme alınmıştır. XV. ve XVI. yüzyıllarda Viyana ve Nürnberg'deki ilim çevrelerinin de ondan faydalandıkları bilinmektedir. Ayın bir krateri, modern astronomi literatüründe onun adıyla anılmaktadır.

Abdurrahman es-Sûfî'nin önemli eserleri şunlardır: **1.** *Kitâbü Şuveri'l-kevâkibi's-sâbite.* Sabit yıldızlar konusunda klasik eser haline gelmiş ve asırlarca İslâm âleminde en önemli müracaat kitabı olarak kabul edilmiş olan eseri, Nasîrüddin et-Tûsî (ö. 672/1274) Farsça'ya tercüme ederek çalışmalarında kullanmıştır. 1954 yılında Haydarâbâd'da yayımlanan eserin dünyanın birçok kütüphanesinde yazmaları vardır. İspanyolca'dan başka Fransızca ve İngilizce'ye de tercüme edilmiştir. Eserin Farsça tercümesinin tıpkıbasımı Tahran'da (1348 hş.), H. C. F. C. Schjellerup tarafından *Description des étoiles fixes* adıyla 1874'te St.-Pétersbourg'da yayımlanan Fransızca tercümesinin tıpkıbasımı da bir önsöz ilâvesiyle Fuat Sezgin tarafından Frankfurt'ta yapılmıştır (1986). **2.** *Kitâbü'l-ʿAmel bi'l-usturlâb.* Bu adı taşıyan astronomiye dair iki eserinden ilki 402 babdan ibaret olup 1962'de Haydarâbâd'da tek nüshaya dayanılarak yayımlanmıştır. İkincisi ise, müellifin 1760 bab halinde kaleme aldığı, fakat günümüze kadar gelemeyen bir eserine dayanarak telif ettiği 800 bab ihtiva eden kitabından (Bibliothèque Nationale, nr. 5098), Büveyhî Emîri Şerefüddevle adına 170 bab halinde özetlediği bir eserdir. Fuat Sezgin, birinci eser için Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (III. Ahmed, nr. 3509) en eski nüshayı, ikinci eser için de Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Ayasofya, nr. 2642) nüshayı esas alarak ikisini bir arada *Kitâbân fi'l-ʿamel bi'l-usturlâb* başlığı altında neşretmiştir (Frankfurt 1986). **3.** *Kitâbü'l-ʿAmel bi'l-küreti'l-felekiyye.* Gök kürelerinden nasıl faydalanılacağını anlatan bir eserdir. Şemsüddevle için yazılan ve 157 bölümden meydana gelen eser yayımlanmamıştır. Bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (III. Ahmed, nr. 3505/1).

Kitâbü Şuveri'l-kevâkibi's-sâbite'den bir diğer çizim

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kıftî, *İhbârü'l-ʿulemâʾ*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Mütenebbî), s. 226; H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 62-63; a.mlf., "Abdurrahman", *İA*, I, 52; Brockelmann, *GAL*, I, 253-254; *Suppl.*, I, 398; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 93; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara 1960, s. 104-107; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, I, 665-666; II/2, s. 836; Sezgin, *GAS*, VI, 213-215; VII, 168-169; Gotthard Strohmaier, *Die Sterne des Abd-ar-Rahman as-Sufi*, Leipzig 1984; Colin A. Ronan, *The Cambridge Illustrated History of the World's Science*, London 1984, s. 209, 213; A. Hauber, "Die Verbreitung des Astronomen Şûfî", *Der Islam*, sy. 8, Berlin 1918, s. 48-54; H. J. J. Winter, "Notes on Al-Kitab Suwar Al-Kawakib Al-Thamaniya Al-Arbaʿîn of Abu'l-Husain ʿAbd Al-Rahman İbn ʿUmar Al-Şufi Al-Razi", *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*, sy. 8, Paris 1955, s. 126-133; S. M. Stern, "ʿAbd al-Rahmān al-Şūfī", *EI²* (İng.), I, 86-87; Paul Kunitzch, "ʿAbd al-Rahmān Şūfī", *EIr.*, I, 148-149; a.mlf., "Al-Şufi Abu'l-Husayn ʿAbd al-Rahmān", *DSB*, XIII, 149-150; a.mlf., "The Astronomer Abu'l-Husayn al-Şūfī and his Book on the Constellations", *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaffen*, sy. 3, Frankfurt 1986, s. 56-81.

 CENGİZ AYDIN

ABDURRAHMAN SÜREYYÂ, Mîrdûhîzâde

(1841-1904)

Belâgatla ilgili kitap ve makaleleriyle tanınan gazeteci-yazar.

Bağdat'ta doğdu. Babasının adı Ebû Hâmid Muhammed'dir. Burada başladığı tahsiline İstanbul'da devam etti. Fransızca yanında, klasik metinleri bütün incelikleriyle anlayıp şerh ve izah edecek kadar Arapça ve Farsça öğrendi. Adana ve Konya'da bazı idarî görevlerde bulundu. Daha sonra Beylerbeyi Rüşdiyesi (1867) ile Dârülmuallimîn'de (1870) Farsça, Mahrec-i Aklâm'da (1876) Arapça, Mekteb-i Hukuk'ta (1884) edebiyyât-ı Osmâniyye ve ta'lîm-i edebiyyât dersleri verdi. *Cerîde-i Havâdis* (1872) ve *Hakîkat* (1876) gazetelerinde başmuharrirlik yaptı. 1890'da Lizbon'da toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı. 1904'te vefat etti; mezarı Eyüp Sultan Camii civarındadır.

Başlangıçta gazetelerdeki tenkitleriyle dikkati çeken Abdurrahman Süreyyâ, daha çok belâgat konusundaki yazı, kitap ve tartışmalarıyla tanınmıştır. Belâgatla ilgili ilk eseri, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-ı Osmâniyye*'sinin ilk cüzünü tenkit için kaleme aldığı *Ta'lîkāt-ı Belâgat-ı Osmâniyye*'dir. Yazarın bu kitabında yaptığı tenkitlere, bir taraftan *Cerîde-i Havâdis, Vakit, Tercümân-ı Hakîkat* gazetelerinde karşı tenkit ve cevaplar neşredilirken, diğer taraftan da *Hall-i Ta'lîkāt, Temyîz-i Ta'lîkāt, Nazîre-i Ta'lîkāt* gibi onu tenkit eden bazı eserler yayımlandı. Yazar, kendisine yöneltilen bütün bu tenkitlere *Tahlîl-i Hal* adlı eserle karşılık verdi. Böylece, daha çok dil hataları etrafında dönen bir tartışmayı başlatmakla kalmayıp tartışmanın merkezî şahsiyeti haline geldi. Abdurrahman Süreyyâ'nın tenkitleri ve ona verilen cevaplar, daha çok Türkçe'de Arapça kelimelerin yerli yerinde kullanılmaması noktasında toplanmakta ve vaktiyle Arap dilinde yapılmış tartışmaları Türk fikir hayatına aktarmaktadır. Bütün bu tartışmalar, onun Arapça'daki derin bilgisini göstermeye yeterlidir. Yine bu münasebetle, Türk yazı hayatında Şinâsi ile başlayan dil tartışmalarında önemli bir dönemin başlatıcısı ve devam ettiricisi olarak da tanınmıştır.

Abdurrahman Süreyyâ'nın gazetelerdeki yazıları dışında çoğu belâgatla ilgili en önemli eserleri şunlardır:

1. *Mîzânü'l-belâga* (İstanbul 1303). Mekteb-i Hukuk'taki hocalığı sırasında yazdığı bu eser klasik bir belâgat kitabıdır. Fakat yazar daha mukaddimesinden itibaren, bilhassa "meânî" bölümüyle Türkçe'ye mahsus bir belâgat kitabı yazma gayretine girmiş, Arap belâgatını Türkçe tariflerle verme yoluna gitmemiştir. Bu bakımdan eserin belâgat konusuyla uğraşan yazarlar arasında ayrı bir yeri vardır. 2. *Sefîne-i Belâgat* (İstanbul 1305). Yazarın *Mîzânü'l-belâga*'yı okuturken sınıfta ilâve ettiği açıklamalardan meydana gelmiştir. Önsözünde, kitabın ikinci kısmının "mîzânü'l hitâbe" olacağına dair bir kayıt varsa da bu kısım muhtemelen neşredilmemiştir. 3. *Ta'lîkāt-ı Belâgat-ı Osmâniyye* (İstanbul 1299). *Belâgat-ı Osmâniyye*'nin tenkidi olarak kaleme alınmış küçük bir risâledir. 4. *Tahlîl-i Hal* (İstanbul 1299). *Belâgat-ı Osmâniyye*'nin tenkidi dolayısıyla yazara verilen cevaplara karşılık olarak yazılmıştır. 5. *Mukaddimetü Akvemi'l-mesâlik* (İstanbul 1296). Tunuslu Hayreddin Paşa'nın kaleme aldığı, Batı medeniyeti karşısında Osmanlı Devleti'nin ve bütünü ile İslâm dünyasının problemlerini inceleyen *Akvemü'l-mesâlik fî ma ͑rifeti ahvâli'l-memâlik* adlı Arapça eserin mukaddimesinin tercümesidir. *Cerîde-i Askeriyye* ve *Hakîkat* gazetelerinde tefrika edildikten sonra kitap haline getirilmiştir. Çeşitli kaynaklarda onun eseri olarak gösterilen *Fezâil-i Askeriyye* Mustafa Hâmi Paşa'ya, buna mukabil kaynaklarda zikredilmeyen *Uhuvvet-i Askeriyye* (İstanbul 1298) ise ona aittir.

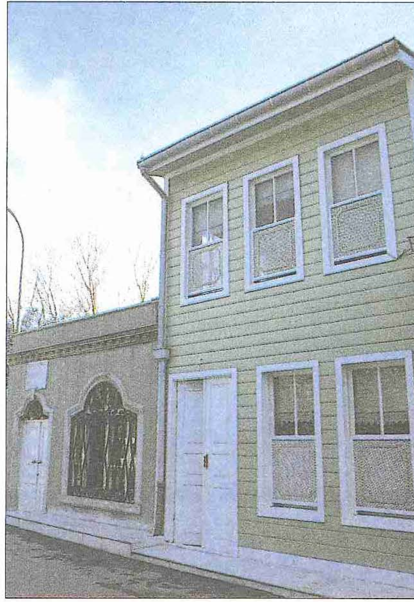
BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, nr. 76, s. 91-92; Mehmed Fâik v.dğr., *Redd-i Tahlîl*, İstanbul 1299, s. 32; *Osmanlı Müellifleri*, II, 338-339; Özege, *Katalog*, III, 1169; IV, 1544, 1688; V, 1948; Kâzım Yetiş, "Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmâniyyesi ve Uyandırdığı Akisler, II-III", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XII/2, İstanbul 1983, s. 57-74; XIII/1, İstanbul 1984, s. 43-61.

 KÂZIM YETİŞ

ABDURRAHMAN ŞÂMÎ TEKKESİ

İstanbul Sultanahmet Cankurtaran mahallesinde, 1290'da (1873-74) kurulmuş bir Rifâî tekkesi.

Abdurrahman Şâmî Tekkesi (onarımdan sonra) Sultanahmet-İstanbul

Bünyesinde sahâbîlerden Abdurrahman eş-Şâmî'nin makam-türbesini barındıran bu tekke, kaynaklarda Sancaktar ve Sancaktar Baba adlarıyla da anılmaktadır. Tekkeye adını veren Abdurrahman eş-Şâmî'nin Araplar'ın 48 (668-69) yılında İstanbul'u kuşattıkları sırada şehid düşmüş sahâbîlerden biri olduğu bilinmekte ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin sancaktarlığını yaptığı söylenmektedir. Abdurrahman eş-Şâmî'nin tekkenin bulunduğu yere gömüldüğü rivayet ediliyorsa da İstanbul'daki birçok sahâbe kabir ve türbesi gibi, bunun da fetihten sonra kurulmuş bir makam olduğu tahmin edilebilir. Önceleri muhtemelen mütevazi bir ziyaretgâh mahiyetinde olan bu makam, I. Abdülhamid (1774-1789) tarafından ihya ve kendi vakfına tescil ettirilmiştir. Tekkenin bânisi, Rifâiyye şeyhlerinden türbedar Mehmed Râşid Efendi'dir. Kuruluşundan sonra kırk yıl kadar Rifâiyye'ye hizmet etmiş olan Abdurrahman eş-Şâmî Tekkesi, 1925'te kapatıldıktan sonra bakımsızlıktan harap olmuştur. Ancak 1985'te Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu bu tekkeyi, sahibi olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden kiralamış, tevhidhane ve türbeyi aslî hüviyetleriyle korunacak şekilde küçük bir müzeye dönüştürmüş, harem ve selâmlık bölümlerini de tekkenin yanında halen turistik otel olarak kullanılan Şehremaneti Muhasebecisi Reşad Efendi Konağı'na katarak restore ettirmiştir. Bu konağın 1885 yılında da Serkurenâ Osman Bey tarafından, tekkenin selâmlığı olarak kullanılmak üzere tamir ettirildiği bilinmektedir. Türbenin kapısı üzerindeki, Abdurrahman eş-Şâmî'nin kimliğini belirtmek için hattat Mehmed İzzet Efendi'nin yazdığı 1302 (1885) tarihli kitâbenin de bu tamirat sırasında konulmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Mimari programı ve ebadı asgarî ölçülerde tutulmuş mütevazi bir zâviye olan Abdurrahman eş-Şâmî Tekkesi, doğuda türbe ve tevhidhaneden oluşan tek katlı kâgir bir bölüm ile batıda onunla bitişen, içinde harem ve selâmlığın bulunduğu iki katlı ahşap bir bölümden meydana gelmektedir. Türbe, binanın kuzeydoğu köşesinde, sokak kavşağında yer almaktadır. Kuzey cephesinde bir kapı ile geniş bir niyaz penceresi bulunur. Birleşik kemerlerle taçlandırılmış ve kesme taştan sövelerle çerçevelenmiş olan bu iki açıklıktan kapının üzerine kitâbe yerleştirilmiştir. Doğu duvarında, diğeri ile aynı biçimde, ancak daha dar ikinci bir pencere, batı duvarında selâmlığa açılan bir kapı, tevhidhane ile ortak olan güney duvarında da bir kapı ile iki pencere vardır. Bu bölümün cephelerinde, ampir üslûbunda ufak konsolların sıralandığı bir saçak silmesi dolaşmaktadır. Dikdörtgen planlı tevhidhanenin güney duvarının eksenine, sepet kulpu kemerli basit bir mihrap yerleştirilmiştir. Tevhidhane, ikisi mihrabın yanlarında, ikisi de batı duvarında yer alan basık kemerli dört pencere ile aydınlanmaktadır. Türbe gibi tevhidhane de kiremitli bir ahşap çatı ile örtülüdür; her iki bölümün de duvarları moloz taş ve tuğla ile örülmüştür. Alelâde bir ahşap mesken niteliğinde olan batı kanadının muhtemelen zemin katı selâmlığa, üst katı ise hareme tahsis edilmişti. Bu bölümün kuzeyinde müstakil bir kapıyla arka bahçeye bakan birçok pencere bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi'*, İstanbul 1304, I, 52, 53, nr. 76; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 4; Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1953, s. 12; a.mlf., İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehid Olanlar, Ankara 1976, s. 100; E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fâtih Devri*, İstanbul 1974, IV, 756; Necdet İşli, *İstanbul'da Sahâbe Kabir ve Makamları*, Ankara 1987, s. 91-94.

 M. BAHA TANMAN